

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПСИХОЛОГІЇ

Ярошук Н.П.

Луцький педагогічний коледж

У статті розглядаються умови формування ціннісно-смыслового ставлення до психології. Проаналізовано психологічні механізми формування ціннісно-смыслового ставлення майбутніх педагогів до психологічного знання. Визначено методичні особливості викладання психології.

Ключові слова: психологія, ціннісно-смыслове ставлення, студенти, майбутні вчителі, професіоналізм.

Постановка проблеми. «Сучасний світ визнає тільки один шлях цивілізованого розвитку: через добре поставлену освіту, громадський пріоритет знань і компетенцій, високий професіоналізм» [3, с. 9].

На сучасному етапі розвитку суспільства підвищуються вимоги до професійної освіти, покликаної забезпечити підготовку конкурентноздатного спеціаліста, освіченої, творчої особистості. Однак сьогодні навчання, в тому числі професійне, часто зводиться до простої трансляції знань, отож становлення особистості професіонала відбувається здебільшого стихійно. Ідея гуманізації освіти вимагає переосмислення підходу до освіти. Ключовим у цьому переосмисленні можна визначити поворот від знань як цінності – до особистості, яка пізнає і розвивається. Необхідною умовою гуманізації освіти і мірою ефективності освітнього процесу є особистісний та професійний розвиток студентів. Актуальна тенденція гуманізації освіти вимагає перетворення підходів, цілей, змісту, методів навчання та виховання. Центральним моментом орієнтованої на людину освіти стає увага до становлення особистості як суб'єкта навчальної, професійної діяльності.

У суспільстві сформувалася стійка потреба у вчителів нового типу – педагога – професіонала. Його визначальними особливостями вважаються високий рівень професійної компетентності та психологічної культури; прагнення до постійного самовдосконалення; здатність будувати свою діяльність відповідно до цінностей становлення особистості; вміння проектувати розвиваюче соціально-психологічне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найважливішим показником професіоналізму сучасного вчителя є його психологічна компетентність. Аналіз цієї категорії на сьогодні висвітлюється в роботах С.В. Белохвостова, Є.В. Бондаревської, Л.А. Гапоненко, Е.А. Климова, Л.С. Колмогорова, Н.І. Ліфінцевої, Н.Н. Обозова, М.В. Попової та інших дослідників. Вчені відзначають, що в процесах навчання і виховання багато закономірностей, моделей, засобів і прийомів тією чи іншою мірою опосередковані психологічними механізмами і феноменами. У зв'язку з цим професійно діяти в освітній сфері, де багато фактів і явищ мають відношення до психологічної науки, виступати першим і щоденним носієм практичної психології, головним реалізатором психолого-педагогічних досягнень може тільки культурний, психологічно компетентний учитель. Будучи проєктувальником, конструктором, організатором навчально-виховного процесу, педагог повинен активно використовувати наукові психологічні знання при вивченні та вдосконаленні власного внутрішнього світу, побудові змісту освіти, відборі найбільш продуктивних методів і форм роботи, способів і прийомів розвитку суб'єктивної реальності дітей різного віку, при пошуку оптимальних шляхів співпраці з учнями, їх батьками, іншими вчителями і т.д.

Метою статті є визначення умов формування ціннісно-смыслового ставлення до психології у

студентів педагогічного коледжу, які забезпечують продуктивний розвиток психологічної компетентності майбутніх учителів.

Необхідність найвищого рівня психологічної компетентності педагога зумовлена тим, що саме від знань і майстерності вчителя багато в чому залежить духовний досвід підростаючого покоління і духовне здоров'я нації в цілому.

Виклад основного матеріалу. Соціальні запити в педагогах – професіоналах актуалізували проблеми психологічної підготовки вчителів нового типу. На сучасному етапі в науковій літературі пропонуються такі підходи вдосконалення психологічної підготовки студентів: психологізація цілей, змісту, методів, професійної підготовки педагога (Г.В. Акопов, Н.Г. Руденко, В.А. Семиченко); виявлення конструктивних можливостей психологічного знання для вчителя (Ю.Н. Кулюткін); інтеграція психологічних дисциплін (В.Н. Панферов); побудова міжпредметних зв'язків психології з педагогікою і методикою викладання конкретних шкільних предметів (Л.І. Белозорова, А.В. Тимофеева); посилення практичної спрямованості психології (Б.А. Вяткін); віднесення педагогічної психології до розряду профільних дисциплін (Л.М. Фридман); використання активних методів і форм у навчанні студентів (Г.В. Дьяконов, Є.І. Рогов); переосмислення і оновлення навчально-методичного забезпечення занять (М.В. Гамезо, Р.С. Немов, В.Н. Панферов); застосування інформаційних технологій (А.С. Чернишов); вдосконалення психологічної практики вчителів (Т.В. Беляєва, М.С. Горбач, С.Г. Косарецький); створення інноваційних педагогічних систем, в яких основне місце займає психологічна освіта педагога (Є.І. Ісаєв, В.І. Слободчиков).

Підвищення вагомості особистісного фактору серед пріоритетних цінностей суспільства, гуманізація всіх сфер людських відносин зумовлює підвищення уваги до вивчення психології. Саме психологію сьогодні справедливо називають методологією людського життя, адже лише компетентне, психологічно грамотне розв'язання людиною численних зовнішніх і внутрішніх проблем може забезпечити відносно комфортне і продуктивне існування особистості в умовах швидкозмінного суспільства, яке постійно ускладнюється.

Завдання викладання психології визначаються, з одного боку, змістом науково-психологічних знань, а з іншого боку, типом освітньої програми, в рамках якої ці знання викладаються. Місце психології в системі наук, специфіка її змісту – традиційний предмет для дискусій. У зв'язку з цим в різні епохи, в різних країнах і навчальних закладах психологія викладалася як в рамках філософських і природничо-наукових предметів, так і в рамках гуманітарних дисциплін. Відповідним чином визначались і цілі викладання психології. В.Я. Ляудіс вважає, що «мета навчання психології – теоретичне і практичне оволодіння знаннями та методами побудови спілкування і взаємодії з людьми в різних умовах їх життєдіяльності» [4, с. 9].

Сьогодні психологія як навчальна дисципліна викладається у навчальних закладах різного типу. Вищі навчальні заклади 1-2 рівня акредитації спрямовані на підготовку фахівців-практиків, тому важливою методичною вимогою викладання психології тут є її практична спрямованість, надання конкретних прийомів розв'язання життєвих і професійних ситуацій. До цієї групи фахівців належать: вчителі, вихователі та інші працівники шкільних, дошкільних та позашкільних закладів.

Головним об'єктом професійної діяльності фахівців цього профілю є людина або група людей. Звідси випливає безпосередня значимість психологічних знань для їх професійної діяльності. Тому головним напрямком викладання психології за програмами цього типу є формування професійної психологічної компетентності. Цей напрямок визначає цілі викладання психології за такими освітніми програмами: 1) навчання основ психологічних знань; 2) знайомство з методами психології; 3) навчання прикладних психологічних знань, які відповідають професійній спеціалізації студентів; 4) навчання в застосуванні психологічних знань для вирішення практичних завдань у рамках майбутньої професійної діяльності; 5) формування загальної психологічної культури студентів [2, с. 78-79].

Наведені вище узагальнення певною мірою стосуються методик викладання будь-яких дисциплін. Разом з тим психологія як галузь знань і людської практики має власну специфіку, яка зумовлює особливі вимоги до діяльності викладачів. Це визначається особливостями як предмета психології в цілому, так і окремих психологічних явищ. Коротко охарактеризуємо найбільш важливі з них. Отже, специфікою предмета психології є:

1) існування головного об'єкта – психіки – у множині різних проявів (наприклад, індивідуальний світ людини існує водночас в декількох просторах – індивідуальному, соціальному, феноменологічному, природному);

2) багатозмістовність предмета (від елементарного акту сприймання до актів перетворення однією людиною світової історії та культури);

3) мінливість, неможливість повної фіксації в будь-якому стані, відносність будь-якої сталості, яка внутрішньо реалізується через безліч динамічних процесів і тенденцій розвитку;

4) полідетермінованість – у будь-якого явища або психологічного факту існує складна система детермінант як індивідуального, так і соціально-історичного рівня;

5) пристрасність – і виникнення, і вивчення будь-якого факту містить не лише суто пізнавальний аспект, а й ґрунтовну афективну складову, яка стосовно психологічних об'єктів здатна повністю змінити їх природу; це зумовлено тим, що об'єкт психологічного дослідження є водночас суб'єктом, який активно реагує на впливи, певним чином взаємодіє з експериментальною ситуацією, характеризується різними психічними станами у конкретних обставинах, на тих чи інших етапах життєвого шляху, в різні періоди своєї діяльності;

6) «голографічність» – будь-який акт психічного життя «втягує» у своє існування всі механізми і складові не лише психіки в її онто- та філогенетичному ракурсах, а й надбання людської цивілізації, її культурно-історичного розвитку;

7) особистісно-діяльнісна репрезентованість і взаємодетермінованість – тобто існування більш-менш стійких структур особистості, які формуються в діяльності і водночас визначають цю діяльність; цю особливість можна трактувати ще ширше, а саме: будь-яке явище є водночас і процесом, і ре-

зультатом, і умовою, і засобом, і структурним елементом, і певним результатом;

8) багаторівневність, що зумовлюється інтеграційними тенденціями, механізмами системотворення, включення одного і того ж психологічного факту до численних систем різного рівня інтегрованості, що за механізмом системної проекції може принципово змінювати його власні якості тощо.

Безумовно, наведені позиції не перекривають усіх особливостей психологічного предмета, але вони наочно засвідчують, яка методична відповідальність покладається на викладача психології. Щоб зберегти ці ознаки психологічних явищ, донести їх до свідомості студентів, необхідно в такий спосіб організувати навчальний процес, щоб психологічні знання не стали «мертвим вантажем», а наповнились їх реальними значеннями, стали дійовим засобом підвищення якості життя кожного учасника педагогічного процесу. А це можливо за умов високого професіоналізму викладача, його методологічної культури і методичної компетентності, позбавленості від професійних стереотипів, спрямованості на потреби студентів, а не на формальні критерії успішності [6].

Найважливішим показником професіоналізму сучасного педагога є його психологічна компетентність. Особливий статус і значимість психологічного знання в діяльності вчителя передбачає високу продуктивність психологічної підготовки студентів педвузів. Однак аналіз теоретичної літератури з цього питання і практики викладання дисциплін психологічного циклу в педвузі вказує на низьку результативність традиційного навчання студентів психології [1].

Для підвищення ефективності процесу навчання студентів психології та рівня психологічної компетентності майбутніх педагогів потрібне особливе перетворення змістовної, структурної та технологічної сторін професійної психологічної підготовки в навчальних закладах, які готують вчителів. Відправним пунктом у процесі становлення психологічної компетентності майбутніх педагогів має стати формування у них ціннісно-сміслового ставлення до психологічного знання. Це ставлення розглядається як особливе особистісне утворення, що є результатом засвоєння студентами професійно-орієнтованих психологічних знань і значущих моделей педагогічної діяльності в психологічному плані, і трансформації цих знань і моделей в індивідуальний досвід, і включає в себе емоційний, мотиваційний, когнітивний і операціонально-діяльнісний компоненти.

Особистісні смисли вивчення психології в процесі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності складаються із системи смислових утворень, в яких психологічні знання співвідносяться з суб'єктивно важливими цілями особистісно та професійно значущих для майбутніх педагогів видів діяльності. Основними психологічними механізмами формування ціннісно-сміслового ставлення майбутніх педагогів до психологічного знання вважають: механізм виникнення позитивних емоцій, мотиваційний механізм змістоутворення, ідентифікація, зіткнення смислів, ціннісно-сміслове самовизначення. Динаміка становлення ціннісно-сміслового ставлення полягає в послідовній зміні типів ставлення студентів до психологічного знання від формального (безособового) і позитивного (аморфного) до позитивного (пізнавального) і позитивного (ціннісно-сміслового). Специфічно психологічними умовами, що сприяють формуванню ціннісно-сміслового ставлення майбутніх педагогів до психології, є наступні умови: використання особистого досвіду студентів у навчанні, облік їх особистих і професійних потреб і запитів, включення студентів у навчально-професійну спільність, здійснення спіль-

ної рефлексивної комунікації учасниками освітнього процесу, налагодження особистісного спілкування між викладачем і студентами, становлення майбутніх вчителів суб'єктами власної діяльності, своєї ціннісно-сміслової сфери [5, с. 15].

Важливою організаційно-педагогічною умовою в процесі формування ціннісно-сміслового ставлення майбутніх педагогів до психології є практичні заняття з психології. У їх проведенні доцільно використовувати активні методи та форми навчання, що враховують специфіку психологічного знання і особливості професійної праці вчителя, і теоретичні, навчальні та практичні завдання, що відповідають основним типам психологічного знання і які функціонують в педагогічній освіті та практичній діяльності педагога. Основними принципами конструювання практичних занять з психології при формуванні у студентів ціннісно-сміслового ставлення до психологічного знання є: принцип адекватності змісту психологічної освіти практичним потребам і запитам педагогів, принцип акцентування цінності психологічного знання, принцип інтеграції життєвих і наукових психологічних знань у процесі навчання студентів, принцип проблемності, принцип єдності теорії і практики, принцип засвоєння знань у спільній діяльності викладача і студентів, принцип організації занять з використанням активних методів і форм навчання, що враховують специфіку психологічного знання та особливості професійної праці вчителя.

Найбільш ефективними формами психологічної

підготовки майбутніх учителів є активні професійно-орієнтовані форми організації навчання: «Психологічна майстерня», «Проблемно-проектний семінар», «Семінар – діалог», «Заняття-психотренінг» та інші.

Однак такі методи, як тренінг, рольові ігри, дискусія, психодрама потребують особливої підготовки викладача. Тому не кожна психологічна дисципліна може вивчатися за допомогою подібних форм навчання.

Зокрема, для формування психологічного мислення, вміння аналізувати та порівнювати різні теоретичні точки зору необхідні інші форми навчання. Тут доцільнішим буде використання лекційних форм, методів інтроспективного аналізу, методу семантичного заурення.

Висновки та пропозиції. Робоча схема семінарських і лабораторно-практичних занять включає в себе актуалізацію і співвідношення життєвих і наукових знань студентів, демонстрацію і програвання основних професійних позицій педагогів, інтеграцію теоретичних і практичних знань, роботу з різними техніками і методиками самопізнання і самовдосконалення та ін. Використання різних методів та прийомів навчання потребує врахування специфіки психологічного матеріалу, що викладається.

Таким чином, сучасна система підготовки майбутніх учителів повинна бути спрямована на забезпечення підготовки фахівців за всіма вищевказаними аспектами, виходячи з яких, очевидними стають визначені нами умови формування ціннісно-сміслового ставлення до психології.

Список літератури:

1. Абрамова Г. С. Из опыта работы проблемы изучения курса психологии студентами пединститута / Г. С. Абрамова // Вопросы психологии. – 1990. – №2. – С. 185-189.
2. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. / В. Н. Карандашев – СПб.: Питер, 2006. – 250 с: ил. – (Серия «Учебное пособие»).
3. Латыш Н.И. Образование на рубеже веков / Н.И. Латыш. – Минск, 1994. – 157 с.
4. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. / В.Я. Ляудис – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 128 с.
5. Пазухина С. В. Формирование ценностно-смыслового отношения к психологическому знанию у будущих педагогов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / С. В. Пазухина. – Тула, 2001. – 29 с.
6. Семиченко, Валентина Анатоліївна. Методичні проблеми викладання психології у вищій школі / В. А. Семиченко. // Проблеми сучасної педагогічної освіти [Текст] : зб. наук. праць / МОН України, МОН АРК, РВНЗ КГУ (м. Ялта); ред.: О. В. Глузман, М. Я. Ігнатенко. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 2 : Серія: Педагогіка і психологія. – С. 3-12.

Ярошук Н.П.

Луцкий педагогический колледж

УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОГО ОТНОШЕНИЯ К ПСИХОЛОГИИ

Аннотация

В статье рассматриваются условия формирования ценностно-смыслового отношения к психологии. Проанализированы психологические механизмы формирования ценностно-смыслового отношения будущих педагогов к психологическому знанию. Определены методические особенности преподавания психологии.

Ключевые слова: психология, ценностно-смысловое отношение, студенты, будущие учителя, профессионализм.

Yaroshchuk N.P.

Lutsk Pedagogical College

CONDITIONS FOR THE FORMATION OF VALUE-SEMANTIC ATTITUDES TO PSYCHOLOGY

Summary

The article deals with conditions of the value-semantic relation to psychology. Analysis of the psychological mechanisms of value-semantic relation to future teachers of psychological knowledge. Methodical features of teaching psychology.

Key words: psychology, value-semantic relation, students, future teachers and professionalism.